

Kūrybiškumo samprata Valdorfo pedagogikoje

Kūrybiškumo samprata

Kūrybiškumo tyrimai trunka daugiau kaip pusę šimtmečio, ir įvairios teorijos pabrėžia skirtingus kūrybingumo aspektus. Be to, kūrybiškumo samprata įvairiais istoriniais laikotarpiais ir įvairiose kultūrose nevienoda, tad gali būti, kad ateityje ir mes kūrybiškumą apibrėšime kitaip. Šiuo metu pats trumpiausias, bendriausias ir neutraliausias kūrybiškumo apibrėžimas skamba taip: kūrybiškumas yra gebėjimas kurti naujus dalykus. (Grudžinskytė, Norvilienė, Grudžinskienė, 2009)

Nors mėgstama teigti, kad kiekvienas žmogus yra kūrybingas, skiriami du kūrybingumo lygiai – *išskirtinis kūrybingumas* ir *įprastinis kūrybingumas*, arba elitinė ir demokratinė kūrybingumo sampratos. *Išskirtinis kūrybingumas* yra asmens gebėjimas sukurti originalias idėjas, išvalgas, žinias, pertvarkymus, išradimus, meno kūrinius ar kitas naujoves, kurios kitų laikomos vertingomis, yra pripažįstamos ir iš esmės pakeičia veiklos sritį ar net visą žmonių pasaulį. Gebantys tai atlikti žmonės vadinami talentingais arba genijais. *Įprastinis kūrybingumas* yra kiekvienam žmogui būdinga savybė sukurti ką nors nauja įsivaizduojant, improvizuojant, sprendžiant problemas ar kritiškai mąstant. Šie kūriniai gali neturėti didelės reikšmės ir nebūti originalūs – ne vienas geba sukurti panašių ar tokių pačių – tačiau jie yra nauji jų autoriui.

Kūrybiškumas – sugebėjimas kelti naujas idėjas, mąstyti savarankiškai, nestereotipiškai, greitai orientuotis sudėtingoje situacijoje, lengvai ir netipiškai spręsti. Kūrybiškumą daugiausia lemia individualios asmenybės savybės (vaizduotės lakumas, mąstymo greitumas, tikslumas, lankstumas, išradingumas, konstruktyvumas, smalsumas, motyvacinė įtampa, poreikis nuolat tobulinti savo veiklą), jos patyrimas, auklėjimas ir saviuokla. Daugelis vaikų yra kūrybingi, tik dėl netinkamo auklėjimo ir mokymo savo kūrybiškumo neugdo. Kūrybiška asmenybė siekia saviraiškos pirmiausia per kūrybą. Tokia asmenybė paprastai sugeba realizuotis, yra svarbi, veikli, savarankiška, atkakli, jautri grožiui. Manoma, kad kūrybiškumas ne visada susijęs su dideliu intelektu. Sukurta nemažai kūrybiškumą matuojančių tyrimo metodikų, bet jos nėra visiškai patikimos, ne visada padeda numatyti kūrybinės veiklos sėkmę.

Kūrybiškumas yra gebėjimas pastebėti naujus ryšius, prasmingai keisti esamas normas ir tokiu būdu prisidėti prie bendrų visuomenės problemų sprendimo. (Wollschlager, 1971).

Nuolat slypi pavojus, kad kūrybiškumas bus apribotas grynai tik muzikos ir menine sritimi, ir tai dažnai veda prie klaidingų aiškinimų. Psichoanalitikas Gunteris Ammonas remiasi tuo, kad kūrybiškumas susijęs su smalsumu. Imtis dalyko ar problemos, išbandyti ir pagaliau kurti paskatina

smalsumas. Taigi ir čia kūrybiškumas siejamas su produktyvia veikla. Ammonas laikė vaikus ankstyvoje vaikystėje produktyviaisiais žmonėmis.

Kūrybiškumo sąvoka apibrėžiama įvairiai, tačiau daugelis autorių sutinka, kad tai asmens sugebėjimas atrasti nauja. Problemų sprendimo efektyvumas priklauso ne tiek nuo žinių ar įgūdžių, kiek nuo ypatingo sugebėjimo užduotyse esančią informaciją panaudoti greitai ir įvairiai.

Kalbant apie vaikų kūrybingumą ir saviraišką, svarbu suprasti ir savo, suaugusiųjų, kūrybines galias. Vaikai mokosi visų pirma mėgdžiodami savo artimus asmenis. Jei jie elgiasi kūrybiškai, laiko save kūrybingais, savo elgesiu „užkrečia“ ir vaikus. Svarbu suvokti, kad *kūrybingu gali jaustis ir būti kiekvienas, net ir nedirbantis jokio kūrybinio darbo*.

Mokslininkai tai vadina *kasdienybės kūrybiškumu* – kai elgiamės šiek tiek kitaip, netikėtai sau patiems ar aplinkiniams. Kasdienybės kūrybiškumas gali pasireikšti bet kokioje kasdienėje veikloje – tai gali būti kitoks požiūris į laisvalaikį, namų tvarką, netikėtas rūbų derinimas ar šukuosena. Pasielgti kūrybiškai – pasielgti naujai, ne taip, kaip visada, ir tokių veiksmų sritis gali būti labai plati, nebūtinai susijusi su meno objektų kūrimu. Kalbant apie vaikų kūrybingumą, pradėkime nuo to, kad vaikai jau gimsta kūrybingi. Jiems tenka atlikti labai daug visiškai naujų veiksmų ir tikrai ne visada jie būna prasmingi – padeda pasiekti tikslą, įveikti kliūtis, išspręsti kylančius sunkumus.

Viena iš vaikų kūrybos pasireiškimo sričių, kur aiškiai galima pamatyti jų kūrybines galias yra *kalbos mokymasis*. Kalbos vaikai išmoksta ne iš karto. Šiai veiklai, nors ji yra įgimta, prireikia daug aktyvumo ir pastangų. Ir tuomet, kai vaikai pradeda valdyti žodžius ir ima jungti juos į sakinius, beveik visi sakiniai yra vaikų pačių sukurti, originalūs ir prasmingi – perteikia jų mintis, norus, jausmus ar pojūčius, padeda pasiekti tikslą. Dažnai vaikai ir patys prikuria naujų žodžių arba savaip vartoja jau žinomus – tai turbūt pastebėjo visi, bendraujantys su ikimokyklinukais. Vaikai linkę kurti naujus žodžius, jei nežino, kaip tiksliai ką nors įvardinti, ir tai darydami pasitelkia žinomus kalbos dėsnius ir žodžius.

Vaikai iš prigimties yra kūrybingi ir jiems lengviau išreikšti savo kūrybines galias, lyginant su suaugusiais, galbūt dėl to, kad didelę mažųjų laiko dalį užima *kūrybinė veikla* – jie *piešia, lipdo, konstruoja, stato* bokštus. Vaikams leidžiama dainuoti ne tik jau sukurtas daineles, bet ir apdainuoti tai, ką jie mato, ką jaučia ir jie nebūtinai turi pataikyti į toną. Taip sukuriamos žavingos vienadienės dainelės.

Kita labai svarbi veikla, ne tiesiogiai susijusi su kūryba, bet reikalaujanti daug kūrybinių galių, yra *žaidimas*. Ikimokyklinukai daugiausiai laiko praleidžia žaisdami – taip jie mokosi, atkartoja savo išgyvenimus, tokiu būdu įprasmindami šias patirtis ir rasdami joms vietą savo gyvenime. Viena iš būdingiausių ir svarbiausių žaidimo formų šiame amžiuje – tai simbolinis arba vaidmeninis žaidimas, kuomet vaikai prisiima įvairių žmonių ar gyvūnų vaidmenis, kuria išsitus scenarijus, tokius,

kaip „namai“, „zoologijos sodas“, „parduotuvė“. Šiems žaidimams reikia daug *vaizduotės* – vaikams tenka nuspręsti, kas žaidime atstos daiktus, reikalingus pagal žaidimo scenarijų (pavyzdžiui, kas bus pinigai parduvėje – popierėliai, kaladėlės, o gal lapai ar kaštonai). Taip pat tenka sugalvoti, kokius vaidmenis prisiimti, kur bus namai ar parduvė, iš ko bus pastatytos užtvartos zoologijos sode. Vaizduotė, kaip rodo tyrimai, tiesiogiai susijusi su kūrybingumu – kūrybingesni žmonės yra tie, kurie dažniau pasitelkia savo vaizduotę. Pavyzdžiui, žmonės, kurie vaikystėje turėjo įsivaizduojamą nematomą draugą, suaugę yra kūrybingesni už kitus savo bendraamžius.

Knygoje „Kūrybingi mokytojai – kūrybingi mokiniai“ (1997) Heineltas išvardija keletą ikimokyklinio amžiaus kūrybiškumo bruožų:

- Vaikas gyvena psichologiškai atpalaiduotoje erdvėje, kuri sudaro geriausias sąlygas nepakartojamam sugebėjimui patirti, imlumui, susidomėjimui išlaikyti, leidžiantiems jam gyventi pasaulyje stebint ir klausant. Jo elgesio dar nelemia tvirtai suformuluoti siekiami rezultatai. Interesai vystosi spontaniškai, be spaudimo, be prievartos, be taisyklių.
- Ikimokyklinio amžiaus vaikas nuo pirmųjų gyvenimo dienų pažįsta ir atranda savo aplinką kaip kažką nauja nepaveiktas patyrimo, mąstymo įpročio, žinomų kokybių ir automatizmo.
- Ikimokyklinio amžiaus vaikas mažiau svarsto ir apskritai yra labiau integruotas ir mažiau konfliktuoja nei mokyklinio amžiaus vaikas.
- Kritiškas nusistatymas, leidžiantis atsiriboti, dar nėra išsivystęs, arba vaikystės pabaigoje yra tik jo užuomazgos. Ikimokyklinukas atviras pasauliui ir veikia save su juo sutapatinęs.
- Kūrybinis vaiko mąstymas dar nesusiduria su savo varžovu – konvergentiniu mąstymu. Tai labai specifinis ikimokyklinio amžiaus vaiko bruožas. Sistemingas šio konvergentiniu mąstymo lavinimas prasideda tik vėliau, mokykloje.

Šių bruožų ugdymas kelia nemažai reikalavimų vaiko aplinkai. Labai svarbu *turtinga, įvairi aplinka, skatinanti tyrinėti, eksperimentuoti ir kurti*. Kuo turtingesnis žmogaus patyrimas, tuo daugiau peno jis teikia vaizduotei, tuo tvirtesnis kūrybinės veiklos pamatas. Kūrybiškumas negali atsirasti tuščioje vietoje. Vaiko raiškos galimybės kinta dėl paskatų, gautų iš aplinkos, būtina pratinti jį dėmesingai stebėti gamtą, žmogų, daiktus, įžvelgti jų grožį, formuoti estetinį santykį su aplinka (mokyti stebėti metų laikus, įvairių gamtos būsenų nuotaikas), ugdyti norą stebėti smulkias detales per didinimo stiklą, mikroskopą, popierinį rėmelį, fiksuoti kaip keičiasi aplinka stebint ją per spalvotą stiklą, popierių, keičiant žiūrėjimo tašką ir t.t.

„Itakos turi *demokratiški aplinkinių (tėvų, auklėtojų) santykiai su vaikais*, tolerantiškas elgesys vaiko atžvilgiu, neperdėta, neslopinanti vaiko globa ugdo savarankiškumo, nepriklausomybės ir pasitikėjimo savimi jausmą. Tinkamas vaiko motyvacinės, emocinės ir vertybinės sistemos ugdymas, kūrybiškos asmenybės bruožų formavimas. Auklėtojai, tėvai, visuomenė apskritai sukuria vaiko gyvenimo erdvę. Tai, ką vaikas patiria šioje gyvenimo erdvėje, suteikia jo vystymuisi kryptį. (Grudžinskytė, Norvilienė, Grudžinskienė, 2009)

Vaikystėje svarbu išsaugoti natūralų vaiko smalsumą, skatinti kūrybinę saviraišką ir sudaryti sąlygas patirti naudojimosi savo vaizduote bei improvizavimo ir kūrybinio žaidimo teikiamą džiaugsmą.

Kūrybiškumo samprata Valdorfo pedagogikoje.

Valdorfo pedagogikoje ugdymo tikslas – visapusiškai ugdyti žmogų, neskubant, įsigilinant į vaiko prigimtį, atsižvelgiant į amžiaus tarpsnio ypatybes. Ir matant perspektyvą – laisvą, harmoningą asmenybę, socialią ir kūrybišką.

„Mūsų vaikai – vartai į ateitį. Ateityje jiems teks spręsti pasaulines problemas, kurios kyla jau šiandien. Tai pareikalaus iš jų gebėjimų tose gyvenimo srityse, kurias tik pradėdame suprasti. Todėl šiandien vaikus reikia ugdyti taip, kad juose skleistųsi tradicijas pranokstantys jų gebėjimai. Būtent to ir siekia Valdorfo pedagogika. Ji nori ugdyti žmones taip, kad jie taptų kultūrinės pažangos pradininkais.“ (UNESCO katalogas „Valdorfo pedagogika“, 1994)

Tame pačiame kataloge rašoma: „Švietimas turi atverti kelius į kultūrą ir meninę veiklą visiems žmonėms, ne tik apdovanotiems talentu ir privilegijomis. Smurtas, brutalumas ir paviršutiniškumas šiandien grasina sunaikinti žmoniškumą. *Jauniems žmonėms gyventi pagal tikrąsias amžinąsias vertybes gali padėti muzika, estetika, dailė ir poezija, kurios gali atskleisti ir plėtoti jų menines galias.* Glaudus ryšys su menu keičia pilką kasdienybę ir yra šaltinis, iš kurio šių laikų žmogus gali semtis jėgų“.

Svarbi kūrybinio mąstymo prielaida yra vaiko *vaizduotės lavinimas*. Tinkamai lavinti vaizduotę yra labai svarbu ir todėl, kad tai taps pagrindu, atsparos tašku, kai mokykloje, pradinėse klasėse, teks lavinti vaiko atmintį. Išlavinta ikimokyklinuko vaizduotė sąlygoja tinkamą atminties išlavėjimą mokykloje.

Kokiu būdu, kokioje veikloje vaiko vaizduotė gali ypač lavėti, tuo pačiu pasitelkiant vaiko valią, t.y. iniciatyvą ir taip skatinti kūrybiškumo pradžią?

Tai - laisvas vaiko žaidimas. Valdorfo pedagogikoje laisvas vaiko žaidimas yra išplėtotas ir apibrėžtas kaip metodas vaikų vaizduotės, kūrybinių galių lavinimui. R. Šteineris žinojo, kad bet

kokiam sveikam žmogaus augimui, tobulėjimui, įskaitant ir akademinius pasiekimus, žaidimas yra neįkainuojamas pamatas. Remiamasi prielaida, kad vaikui žaidžiant, vystosi ne tik kūnas, įvairūs gebėjimai, bet ir valia persmelkta vaizduotė lavina tai, kas vėliau tampa iniciatyva ir kūrybine jėga.

Būtinios sąlygos laisviesiems kūrybiniam žaidimams tai: ilgas, nepertraukiamas laikas, kai vaikas gali ilgai žaisti, auklėtojos pavyzdys, užsiimant namų ruošos, ūkio darbais, suaugusių nesikišimas į vaikų žaidimus ir daiktai bei žaislai ugdantys vaizduotę. Vaizduotę žadina paprasti, neišbaigti, rankų darbo žaislai, kaspilai, nertos juostos, dažytos (šilkinės, medvilninės, vilnonės ar lininės) medžiagų atraižos, atraižėlės – vaikas turi rasti vidinių jėgų, paskatų t.y. žadinti savo kūrybingumą, pasitelkti vaizduotę sukurdamas žaidimą tarsi „iš nieko“... Natūralios medžiagos (medis, šakelės ar šaknelės, kankorėžiai, akmenėliai, vilna, molis, smėlis, kaštonai ir kriauklės ir kt.) spinduliuoja savo energiją, suteikia vaikui gyvybinių jėgų.

Grupės aplinkoje įrengti jaukūs žaidimo kampeliai. Vaikai padeda ruošti maistą. Jie gražiai padengia stalą ir kartu susėdę, sukalbėję padėką saulei ir žemei, valgo.

Auklėtojos dirba savo darbą. Jos verda, tvarko ir puošia kambarį, rūpinasi žaidimo vieta taip, kad jų darbą matytų vaikai ir galėtų tai perteikti laisvuosiuose žaidimuose. Vaikai žaidžia, stato mažus baldelius. Jų rankos kuria namus, laivus, traukinius. Medžiagų skiautės tampa, žvėreliais ir lėlėmis.

Ugdymas pojūčių srityje yra taip pat svarbi, jei ne būtina, sąlyga kūrybiškumui ugdyti. Pojūčių lavinimas ir kūrybiškumas savo turiniu tarpusavyje yra glaudžiai susiję. Veikdamas su įvairiomis natūraliomis medžiagomis vaiką turi išmokyti gyventi, patirtį kurią gavo tą medžiagą naudodamas, turi perkelti į kasdienybės situacijas.

Vaikui skleisti reikia laiko ir erdvės. Skatindami vaiką per greitai augti, atimame iš jo galimybę ilgiau patirti nepakartojamą vaikystę. Šių laikų visuomenė nesupranta ir negerbia vaiko poreikių. Todėl pedagogai privalo suteikti laiko ir erdvės skleisti vaikiškai esybei. Tai padės vaikui tapti kūrybingu, savarankišku žmogumi.

Kūrybiškumą lemiantys ir skatinantys veiksniai Valdorfo darželyje – tai emocinių ir vertybinių sistemų ugdymas, asmenybės bruožų formavimasis bei demokratiška ir saugi aplinka. Šie veiksniai lemia vaikų savarankiškumą, laisvo pasirinkimo galimybę; demokratiškus aplinkinių (tėvų, pedagogų) santykius su vaikais; kūrybiškos asmenybės bruožų formavimąsi.

Naudota literatūra:

1. Bodakas K. D., Atrasti save – suprasti kitus. - Lietuvos Valdorfo pedagogikos centro leidybos grupė. 2011;
2. Gliokler M., Tarpusavio santykių galia. - Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras, 2003;
3. Grudžinskytė A., Norvilienė A., Grudžinskienė V., 5–6 metų vaikų kūrybiškumas: pedagogų ir tėvų požiūris. Pedagogika. - 2009.
4. Heinelt R. Kūrybingi mokytojai – kūrybingi mokiniai, Vilnius, 1997.
5. Juodaitytė A., Konstruktyvaus tėvų švietimo dimensijos ikimokyklinio ugdymo sisteminės kaitos kontekstuose. Socialiniai mokslai Nr. 1 (27) – 2001;
6. Kabailaitė R., Valdorfo pedagogikos įgyvendinimas Lietuvos ikimokyklinio ugdymo institucijose (magistro darbas). - Vilnius, 2001;
7. Valdorfo pedagogika. UNESCO katalogas 1994 - Lietuvos Valdorfo pedagogikos centro leidybinė grupė – 2000;

Parengė auklėtoja metodininkė R. Tamašauskienė